

Een kringgreppel en dassenburchten te Ronse Pont-West (prov. O.-VI., België)

Arne DE GRAEVE, Elien DU RANG, Carolien VAN HECKE, Arne VERBRUGGE & Bart CHERRETTÉ¹

1. Inleiding

De archeologische dienst van SOLVA voerde in 2011 en 2012 te Ronse een vooronderzoek uit op een deel van het toekomstige bedrijventerrein 'Pont West' (fase 1 = 17 ha), dat door SOLVA wordt ontwikkeld in opdracht van Stad Ronse (Verbrugge *et al.* 2013). De terreinen van het toekomstige bedrijventerrein strekken zich uit over een heuvel (+40 m TAW), net ten zuiden van de hoogste heuveltoppen van de Vlaamse Ardennen (i.c. de Hotondberg). Het hoogste punt van het onderzoeksterrein situeert zich centraal in het projectgebied.

Op basis van de talrijke aangetroffen sporen tijdens het vooronderzoek adviseerde het Agentschap Onroerend Erfgoed een aanvullend vlakdekkend onderzoek (ca. 9 ha), dat van start ging in augustus 2012. Momenteel worden de opgravingen in de noordelijke helft van het projectgebied uitgevoerd, waar inmiddels ongeveer 3,5 ha is opgegraven.

Onderstaande tekst legt in afwachting van een meer uitgebreid verslag de focus op een kringgreppel uit de metaaltijden en op twee natuurlijke sporen die indicaties geven voor meer (verdwenen) grafmonumenten op deze plaats.

2. Beschrijving van de aangetroffen structuren

Tijdens het vooronderzoek werd een uitgebreid gangenstelsel aangesneden dat na partieel vrijleggen als een dassenburcht kon worden geïnterpreteerd. Tijdens de aansluitende opgraving van dit deel van het terrein zijn vervolgens twee dassenburchten herkend op een relatief korte afstand van elkaar. Ze bevinden zich op een zandige opduiking, op de noordelijke flank van het terrein (afhellend naar de Molenbeek). De meest noordelijke dassenburcht is het best bewaard (fig. 1, 'dassenburcht 1'). Het betreft een concentratie van gangen en kamers van ongeveer 16 op 26 m groot (fig. 2). De burcht was oorspronkelijk mogelijk nog groter aangezien hij aan één zijde oversneden wordt door een recent aangelegde Aquafinleiding (verstoring van ca. 5 m breed). De structuur wordt voorts nog oversneden door een kuil uit de Romeinse periode of middeleeuwen, en lijkt op haar beurt een greppel uit de metaaltijden te oversnijden (fig. 1, uitsnijding). Onder andere door de stratigrafische positie vermoeden we dat de burcht tot stand kwam in de metaaltijden. In de vulling van de gangen zijn enkele scherven handgevoemd aardewerk gevonden.

In de vulling van een boomval, gelegen op slechts 1 m van de vermoedelijke rand van de dassenburcht, is tevens een concentratie handgevoemd aardewerk gevonden (fig. 1, uitsnijding). Het gaat om scherven waarvan de meeste tot éénzelfde individu lijken te behoren. Het aardewerk valt op door zijn vershraling met silex en organisch materiaal. Er zijn geen randfragmenten of versierde fragmenten waargenomen; slechts een klein fragmentje draagt vermoedelijk het restant van een opgelegde kleiband. Een datering in de bronstijd is mogelijk (determinatie dr. Guy De Mulder, UGent. Een oudere datering wordt evenwel niet uitgesloten).

Een 25-tal meter ten zuidoosten van de noordelijke dassenburcht (afstand tussen het midden van de dassenburchten) kwam een tweede exemplaar aan het licht. Deze was beduidend slechter bewaard. Dit keer lijkt de burcht een greppel van een grachtensysteem uit de metaaltijden te oversnijden.

Een 12-tal meter ten zuidoosten van deze tweede gangenconcentratie zijn de restanten van een mogelijk urnengraf teruggevonden. Het gaat om een concentratie van scherven, grotendeels van hetzelfde individu, vervaardigd in handgevoemd aardewerk. Er is geen rand aanwezig binnen het ensemble. Naast de handgevoemde scherven is ook een metalen mes gevonden. Het recipiënt bevindt zich niet in de vulling van een spoor, maar is vermoedelijk rechtstreeks in de bodem gedeponeerd. De aanwezigheid van het mes suggereert, onder voorbehoud van verder onderzoek, een datering in de late ijzertijd voor dit vermoedelijke urnengraf.

Enkele tientallen meters ten zuiden van de dassenburchten is tenslotte een kringgreppel aangetroffen. De diameter van de cirkel bedraagt ongeveer 11,5 m (gemeten van het midden tot het midden van de greppel). Vooral de westelijke zijde van de structuur was vrij goed bewaard. De oostelijke zijde was ondiep en bovendien verstoord door de aanleg van de eerder vernoemde Aquafinleiding. Twee jongere grachten en een Romeins gebouw oversneden de kringgreppel, die voorts geen onderbrekingen kende. De greppel is tussen de 20 cm en 50 cm diep en heeft een breedte die schommelt tussen 0,70 m en 1,50 m.

Er zijn zestien coupes gegraven op de kringgreppel (fig. 3). De meeste coupes vertonen een gelijkaardige opvulling. De uitgraving heeft een vrij vlakke bodem met schuine wanden. Rond de uitgraving heeft zich een dikke roestband gevormd. De opvulling zelf is vrij homogeen. Deze bestaat meestal uit één of twee pakketten homogene lichtgrijze zandleem, waarin duidelijk inspoelingslaagjes te zien zijn. Verschillende coupes toonden aan dat de onderste laag van de greppelvulling plaatselijk meer houtskool bevatte. Behalve drie zeer kleine

¹ SOLVA-Dienst Archeologie, Industriezone Zuid III, Industrielaan 18, 9320 Aalst (Erembodegem). E-mail: bart.cherrette@so-lva.be

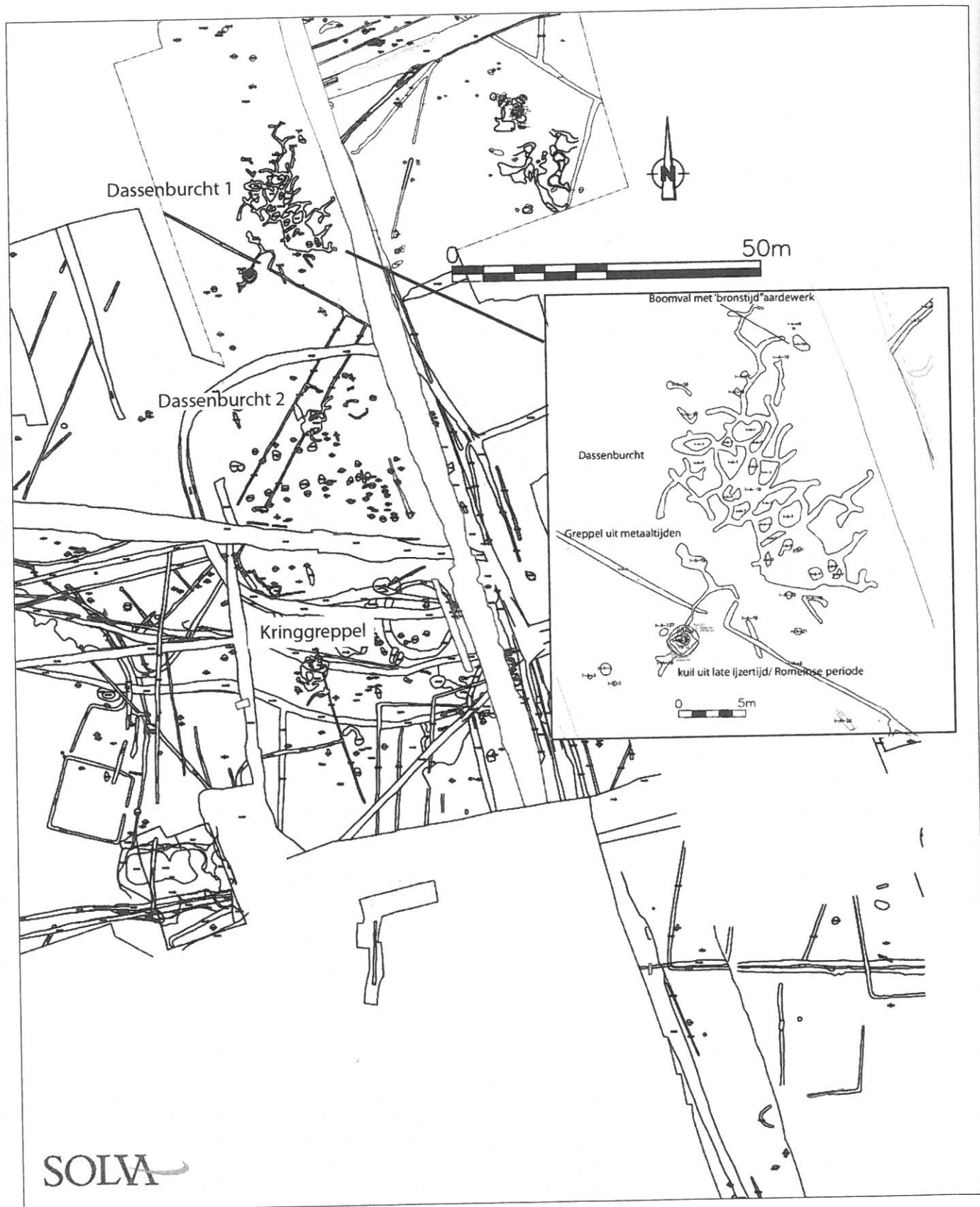

Fig. 1. Deel van het grondplan met aanduiding van de dassenburchten en kringgreppel.

stukjes handgevormd aardewerk zijn in de vulling van de structuur geen vondsten gedaan. Het gaat om oxiderend gebakken, handgevormd aardewerk. Voorlopig wordt een ruime datering in de bronstijd – vroege ijzertijd vooropgesteld.

Binnen de cirkel is een vermoedelijke grafkuil gevonden. De ondiepe kuil bevond zich niet centraal, maar ten zuiden van het centrum. In de kuil zijn spikkels verbrand bot waargenomen en verschillende fragmenten van eenzelfde situla-vormi-

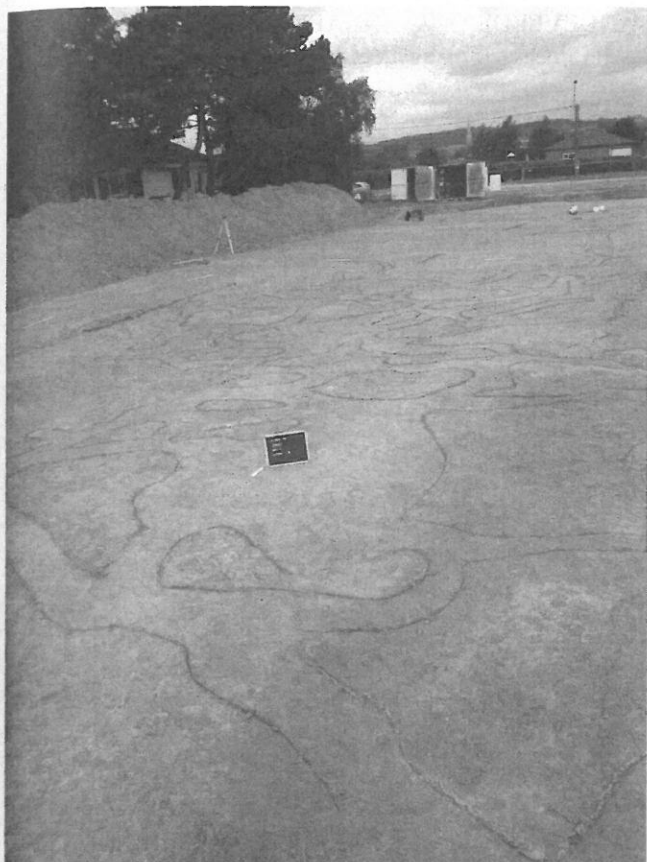

Fig. 2. Zicht op de dassenburcht in het vlak.

ge pot of kom teruggevonden. De pot lag gefragmenteerd in de vulling. Waarschijnlijk is de kuil een secundair graf binnen het grafmonument. Op basis van het aardewerk wordt voor de grafkuil een datering in de late fase van de vroege ijzertijd vooropgesteld (determinatie dr. Guy De Mulder, UGent).

3. Interpretatie en discussie

Het voorkomen van dassenburchten is reeds eerder geattesteerd bij de opgraving van grafmonumenten (zie bijvoorbeeld Bourgeois, Cherretté & Meganck 2001, 25; Vandeveldde & Annaert 2007, 70; Smeets, Bakx & Clerbaut 2012, 19). Hun voorkomen valt er toe te wijzen aan de aanwezigheid van de heuvellichamen. Dassenburchten kunnen derhalve een indicatie vormen voor de aanwezigheid van heuvellichamen, daar waar geen archeologische restanten *an sich* meer bewaard zijn. Te Ronse Pont West zijn in de onmiddellijke omgeving van de burchten geen directe archeologische indicaties voor de aanwezigheid van een grafheuvel te vinden, zoals bijvoorbeeld een kringgreppel of palenkrans. Er zijn echter wel een reeks indirecte indicaties op basis waarvan de dassenburchten er kunnen geïnterpreteerd worden als aanwijzingen voor verdwenen grafheuvels.

Vooreerst, dassen hebben voor de aanleg van hun burchten een uitgesproken voorkeur voor verhevenheden in het landschap. Gezien in dit geval niet echt sprake is van een duidelijke natuurlijke verhevenheid, is het mogelijk dat de burcht was ingenesteld in een verdwenen heuvellichaam. Een aantal aardewerkvondsten en stratigrafische gegevens maken voorts

Fig. 3. Zicht op een coupe op de kringgreppel.

een datering van de burchten in de metaaltijden waarschijnlijk. Bijkomend levert de ruimere context van de zone waarbinnen de burchten gesitueerd zijn, argumenten op voor de aanwezigheid van een funeraire zone op deze plaats. In dit verband kan het urnengraf vermeld worden, en zeker ook de kringgreppel die enkele tientallen meters meer zuidwaarts van de burchten is aangetroffen. Wat deze laatste betreft, dient bovendien de aandacht gevestigd te worden op de opmerkelijke axialiteit tussen de kringgreppel en de beide dassenburchten: ze liggen min of meer op eenzelfde lijn. Een uitgesproken lineaire inplanting van grafheuvels ten opzichte van elkaar is een gegeven dat wel vaker wordt vastgesteld.

Uiteraard zijn deze indicaties op zich geen onomstotelijke bewijs voor de aanwezigheid van grafheuvels op de plaats van de dassenburchten. Toch durven we op basis van het geheel aan indirecte aanwijzingen hun aanwezigheid minstens wel suggereren op deze plaats. Deze verdwenen grafheuvels zouden dan niet omgeven geweest zijn door een kringgreppel of palenkrans, maar enkel uit een heuvellichaam (en omringende berm?) bestaan hebben. Deze veronderstelling sluit aan bij de discussie omtrent het al dan niet voorkomen van grafheuvels zonder begrenzend structuren (kringgreppels, palenkransen, ...) in Noord-West-België. Hoewel dergelijke grafheuvels in andere regio's wel gekend zijn, is hun voorkomen in Noord-West-België tot op heden niet bewezen (De Reu, 2012, p.204; De Reu & Bourgeois, 2013, p. 167). De dassenburchten te Ronse Pont-West voegen in dit perspectief een element toe aan het debat omtrent de typologie van grafheuvels in Noord-West-België dat verdere opvolging verdient.

Bibliografie

BOURGEOIS, J., CHERRETTE, B. & MEGANCK, M. 2001. Kringen voor de doden. Bronstijdgrafheuvels te Oedelem-Wulfsberge (W.-VI.), *Lunula. Archaeologia protohistorica*, IX, pp. 23-27.

DE REU, J. 2012. *Land of the Dead. A comprehensive study of the Bronze Age burial landscape in north-western Belgium*. Gent (Proefschrift voorgedragen tot het behalen van de graad van Doctor in de Archeologie).

DE REU, J. & BOURGEOIS, J. 2013. Bronze Age barrow research in Sandy Flanders (NW Belgium): an overview. *In:*

D. FONTIJN, A.J. LOUWEN, S. VAN DER VAART & K. WENTINK (ed.), *Beyond Barrows. Current research on the structuration and perception of the Prehistoric Landscape through Monuments*. Leiden: Sidestone Press, pp. 155-194.

SMEETS, M., BAKX, R. & CLERBAUT, T. 2012. *De archeologische opgravingen aan de Kreupelstraat te Epegem (gem. Zemst)*, Studiebureau Archeologie Archeo-rapport 134. Kessel-lo.

VANDEVELDE, J. & ANNAERT, R. 2007. Het archeologisch onderzoek te Edegem-Buizegem verdergezet (provincie Antwerpen), *Lunula Archaeologia protohistorica*, XV, pp. 67-73.

VERBRUGGE, A., DE GRAEVE, A. & CHERRETTE, B. 2013. *Ronse, Pont-West - fase 1, Archeologische vooronderzoek*, SOLVA Archeologie-Rapport 19. Erembodegem.

Naar een absolute chronologie van de grafcircels in De Stadstuin te Ronse (prov. O.-Vl., België)

Ruben PEDE¹, Cateline CLEMENT & Bart CHERRETTÉ

1. Inleiding

In een vorige bijdrage kwamen de grafmonumenten te Ronse – De Stadstuin reeds aan bod (Pede *et al.* 2013). Het projectgebied bevindt zich vlakbij het stadscentrum op een uitgesproken heuvelrug, een uitloper van de hogere heuveltoppen van de omliggende Vlaamse Ardennen en de Région des Collines. Vlakbij het hoogste punt van het terrein tekenen zich drie funeraire monumenten af die in de periode van het finaal neolithicum tot de midden-bronstijd te situeren zijn (fig. 1). De bewaring beperkt zich tot de kringgreppels die het oorspronkelijke monument begrepsden. Het gaat om indrukwekkende structuren met een diameter van meer dan 30m. In het grootste complex is een centraal gelegen crematiegraf aanwezig. Een vierde circulair exemplaar ligt ongeveer 500m ten westen van deze cluster en is enkel op basis van stratigrafische en morfologische kenmerken in de prehistorische periode te plaatsen (fig. 1).

Intussen zijn enkele bijkomende ¹⁴C-dateringen gerealiseerd om het chronologische aspect van het grafveld verder te verfijnen. Alle analyses zijn uitgevoerd door M. Van Strydonck en M. Boudin (Koninklijk Instituut voor het Kunstpatrimonium). Zeven dateringen gebeurden op niet geanalyseerd houtskool uit de respectievelijke kringgreppels en het graf, één op een fragment gecremeerd bot uit het graf (fig. 2-3).

2. Chronologie

Er is telkens een staal per opvullingsfase van de respectievelijke kringgreppels geselecteerd. De vullingsgeschiedenis van deze grachten gebeurde vrij gelijkaardig over de structuren heen. De eerste fase bestaat voornamelijk uit inspoelingslaagjes, afgewisseld met grote en kleine brokken leem, afkomstig van de instorting van de wanden. Dit alles gebeurde vrij snel, vermoedelijk maximaal enkele weken tot maanden na de oprichting van het monument (mondelinge mededeling J. Mikkelsen (GATE), waarvoor dank). De bovenliggende lagen tonen een meer geleidelijke opvulling, met periodes van inspoeling en stabilisatie.

De eerste inspoeling van de gracht (fase 1) van structuur 1 situeert zich op het einde van het finaal neolithicum en de overgang naar de vroege bronstijd (KIA-46964: 2200-1960 cal BC). De geleidelijke opvulling (fase 2) voltrok zich in de loop van de vroege en midden-bronstijd A (KIA-46965: 1890-1690 cal BC).

In de gracht van structuur 2 zijn vier fases te herkennen. De jongste fase leverde geen nuttig staal op. De dateringen van de oudere fases tonen een heterogeen beeld: een staal uit de oudste fase (fase 1: inspoeling/instorting) plaatst zich in het midden-neolithicum (KIA-48196: 4240-3990 cal BC), een staal uit de volgende fase (fase 2: meer geleidelijke opvulling) geeft een datering in de periode van het einde van de vroege bronstijd en het begin van de midden-bronstijd A (KIA-48917: 1870-1610 cal BC), een staal uit de volgende fase (fase 3: meer geleidelijke opvulling) situeert zich op het einde van het finaal neolithicum (KIA-46962: 2350-2130 cal BC). Het crematiegraf dat zich centraal in structuur 2 bevindt, is gedateerd aan de hand van twee stalen uit de laag met het beenderpak: een houtskoolfragment (KIA-46961: 1870-1620 cal BC) en een botfragment (RICH-20338: 1880-1680 cal BC). Beide stalen geven een vrij gelijkaardige datering op het einde van de vroege bronstijd en het begin van de midden-bronstijd A. Deze verschillende stalen van structuur 2 (gracht en graf) lijken niet met elkaar te associëren. De drie fases in de gracht zijn telkens in een andere periode te plaatsen, bovendien kloppen ze niet met de stratigrafische chronologie. De twee dateringen van het graf (houtskool en verbrand bot) situeren zich evenwel duidelijk op het einde van de vroege bronstijd tot het begin van de midden-bronstijd A. Gezien de centrale positie van het crematiegraf in de kringgreppel gaat het vermoedelijk om het primaire graf. Beide geanalyseerde stalen ervan ondersteunen een datering van het einde van de vroege bronstijd tot het begin van de midden-bronstijd A. Dit sluit sterk aan bij de datering van de tweede opvullingsfase van de kringgreppel. Deze laag accumuleerde in de gracht (fase 2) na de snelle inspoeling/instorting (fase 1). Op basis van deze chronologische en stratigrafische gegevens is het aannemelijk dat de oprichting van de volledige structuur op de ruime overgang van de vroege naar de midden-bronstijd te plaatsen is. De overige dateringen (KIA-48196 en KIA-46962) zijn vermoedelijk te interpreteren als residuele houtskoolfragmenten die in de gracht zijn terecht gekomen. Ze getuigen van een oudere, neolithische aanwezigheid in de onmiddellijke omgeving. Hoewel geen duidelijke sporen aan deze periode te linken zijn in het projectgebied, vallen wel enkele indirecte indicatoren te noteren. Op de lagere delen van het terrein kwam een boomval aan het licht die twee scherven met een opvallende silexverschraling bevatte (Pede *et al.* 2011, 22-23). Tenslotte zijn verspreid over het terrein enkele artefacten in vuursteen aangetroffen – voornamelijk verspit in Romeinse en middeleeuwse sporen – die duidelijk naar het neolithicum verwijzen (determinatie J. Sergant (UGent), waarvoor dank).

Structuur 3 is vrij slecht bewaard en een duidelijke fase-ning is niet af te leiden uit de vullingsgeschiedenis van de

¹ SOLVA-Dienst Archeologie, Industriezone Zuid III, Industrielaan 18, 9320 Aalst (Erembodegem). E-mail: ruben.pede@so-lva.be

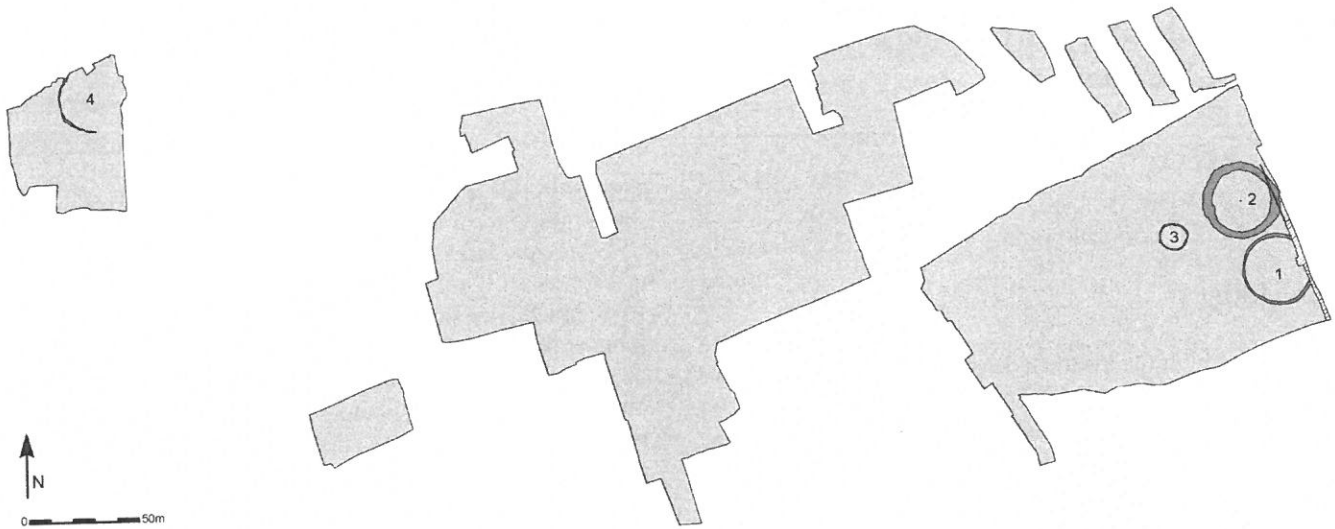

Fig. 1. Grondplan van de kringgreppels.

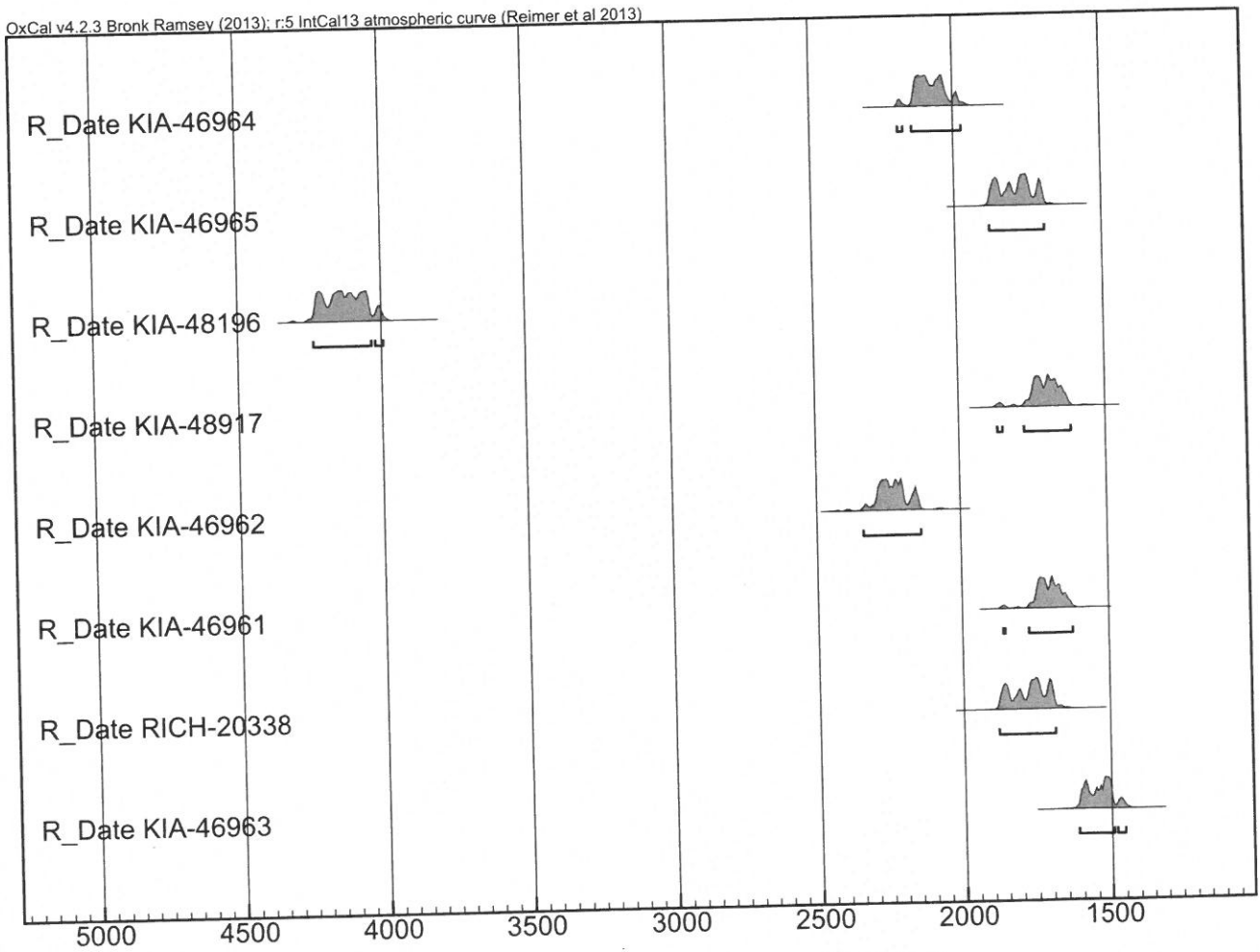

Fig. 2. Overzicht van de uitgevoerde ¹⁴C-dateringen (Oxcal 4.2.3).

kringgreppe. De analyse van een houtskoolstaal laat toe om dit grafmonument waarschijnlijk op het einde van de midden-bronstijd A te plaatsen (KIA-46963: 1620-1450 cal BC).

3. Conclusie

De absolute dateringen hebben de chronologie van het grafveld in De Stadstun enigszins verduidelijkt. Ze tonen aan

structuur	fase	staal	BP-datering	gekalibreerde datering (2 σ -interval)
structuur 1	fase 1	houtskool	KIA-46964: 3685±30BP	2200BC (3,0%) 2170BC
				2150BC (92,4%) 1960BC
structuur 2	fase 2	houtskool	KIA-46965: 3460±30BP	1890BC (95,4%) 1690BC
				fase 1
	fase 2	houtskool	KIA-48917: 3400±35BP	
				fase 3
graf structuur 2	beenderpak	houtskool	KIA-46961: 3405±30BP	
				1870BC (1,3%) 1850BC
graf structuur 2	beenderpak	verbrand bot	RICH-20338: 3453±32BP	1780BC (94,1%) 1620BC
				1880BC (95,4%) 1680BC
structuur 3	fase 1	houtskool	KIA-46963: 3260±30BP	1620BC (95,4%) 1450BC

Fig. 3. Overzicht van de uitgevoerde ¹⁴C-dateringen.

dat structuur 1 waarschijnlijk uit de laatste fase van het finaal neolithicum of de overgang naar de vroege bronstijd stamt en dus bij de oudere grafmonumenten van de ruime regio onder te brengen is. Het fenomeen van de grafheuvel kent in zandig Vlaanderen en Noord-Frankrijk zijn hoogtepunt voornamelijk in de periode 1800-1400 v.C., toch zijn er ook oudere exemplaren die erop wijzen dat de oorsprong van de grafheuvel als funerair monument in deze regio waarschijnlijk in het finaal neolithicum ligt (De Reu *et al.* 2012). In Henegouwen en het noorden van Frankrijk kwamen reeds verschillende monumenten aan het licht die op het einde van het finaal neolithicum en/of het begin van de vroege bronstijd te plaatsen zijn (Deckers & Leroy-Langelin 2010, 39; Henton & Demarez 2005, 84; Toron 2006, 73). Ook verschillende sites in het zandige deel van Vlaanderen leverden grafmonumenten met gelijkaardige dateringen op (De Reu *et al.* 2011, 493-494).

Voor het (zand)leemgebied in het zuiden van Oost-Vlaanderen zijn tot nu toe weinig gegevens voorhanden. De grafheuvels van de Muziekberg en de Kluisberg zijn in de vroege en midden-bronstijd gedateerd op basis van de typologische eigenschappen van de grafurnes onder de heuvels zelf (De Mulder 1991, Bourgeois & Talon 2009).

Structuur 2 en 3 van De Stadstuin lijken tot een latere fase van de bronstijd te behoren, grosso modo 1900-1400 v.C. Dit is ook de periode dat zich in de aansluitende regio's (Zandig-Vlaanderen, Henegouwen, Noord-Frankrijk) een piek in de stichtingen van circulaire grafmonumenten voordoet (De Reu *et al.* 2011, 493-494).

De huidige set van absolute dateringen wijst erop dat de drie grafmonumenten van De Stadstuin telkens uit een verschillende periode stammen (einde finaal neolithicum/begin vroege bronstijd – einde vroege bronstijd/eerste helft midden-bronstijd A – tweede helft midden-bronstijd A). Door het dateren van de verschillende vullingsfasen valt het op dat de gracht van het oudere monument vermoedelijk grotendeels

opgevuld was bij de oprichting van een volgende funerair structuur. Dit betekent echter niet dat het oudere monument op dat ogenblik ook bovengronds al uit het landschap verdwenen was. De vaststelling dat de kringgreppels zich vlakbij elkaar bevinden maar geen onderlinge oversnijdingen vertonen, lijkt dit te bevestigen. Het grafveld van De Stadstuin was dus eeuwenlang zichtbaar en als dusdanig ook herkenbaar in het landschap.

Bibliografie

BOURGEOIS, J. & TALON M., 2009. From Picardy to Flanders : Transmanche connections in the Bronze Age. In : P. CLARK (ed.), *Bronze Age Connections. Cultural Contact in Prehistoric Europe*. Oxford : Oxbow, pp. 38-59.

DECKERS, M. & LEROY-LANGELIN, E. 2010. Les enclos funéraires de l'âge du Bronze de Lauwin-Planque: analyse synthétique des comblements et données matérielles (département du Nord, France). *Lunula Archaeologia protohistorica*, XVIII, pp. 37-42.

DE MULDER, G. 1991. De Brons- en Ijzertijd in Zuid-Oost-Vlaanderen. *Handelingen van het Zottegems Genootschap voor Geschiedenis en Oudheidkunde*, V, pp. 255-263.

DE REU, J., HAMMOND, J., TORON S. & BOURGEOIS, J. 2012. Spatial and chronological continuities of Bronze Age cemeteries of north-western Europe. In : D. BÉRENGER, J. BOURGEOIS, M. TALON & S. WIRTH (ed.), *Gräberlandschaften der Bronzezeit – Paysages funéraires de l'âge du Bronze*, Bodenaltertümer Westfalens 51. Darmstadt: Verlag Philipp von Zabern, pp. 265-282.

DE REU, J., DEWEIRDT, E., CROMBE, P., BATS, M., ANTROP, M., DE MAEYER, P., DE SMEDT, P., FINKE, P., VAN MEIRVENNE, M., VERNIERS, J., ZWERTVAEGHER, A. & BOURGEOIS, J. 2011. Les tombelles de l'Âge du Bronze en Flandre sablonneuse (nord-ouest de la Belgique):

un status questionis. *Archäologisches Korrespondenzblatt*, **41(4)**, pp. 491-506.

HENTON, A. & DEMAREZ, L. 2005. L'âge du Bronze en Hainaut Belge. In: J. BOURGEOIS & M. TALON, (red.) 2005. *L'âge du Bronze du nord de la France dans son contexte européen*. Paris : CTHS/APRAB, pp. 83-101.

PEDE, R., CLEMENT, C. & CHERRETTÉ, B. 2011. *Ronse De Stadstuin. Archeologisch vooronderzoek*, SOLVA Archeologie-rapport 13, Erembodegem.

PEDE, R., CLEMENT, C. & CHERRETTÉ, B. 2013. Over oude en nieuwe grafheuvels in de Vlaamse Ardennen. Recent archeologisch onderzoek te Ronse (prov. Oost-Vlaanderen, België). *Lunula Archaeologia protohistorica*, **XXI**, pp. 23-29.

TORON, S. 2006. De la Picardie aux Flandres belges: une approche comparative des enclos circulaires de l'âge de bronze ancien et moyen. *Lunula Archaeologia protohistorica*, **XIV**, pp. 71-76.